

25. Mentalitātes valsts eksāmens

Mēdz būt dažādi eksāmeni. Mēdz būt individuālie eksāmeni, kad katrs atsevišķi kārto eksāmenu. Mēdz būt nosacīti kolektīvie eksāmeni, kad kolektīva dalībniekiem ir jātiek galā ar konkrētu uzdevumu un tā izpilde ir sava veida kolektīvais eksāmens. Mēdz būt nosacīti superkolektīvie eksāmeni, kad visai tautai ir jātiek galā ar konkrētu uzdevumu un tā izpilde ir sava veida eksāmens attiecīgajai tautai.

Cilvēces vēsturē tautai tāds eksāmens vienmēr ir bijusi iespēja veidot un pārvaldīt savu valsti. Valsts izveide un pārvaldīšana tiek uzskatīta par vislielāko pārbaudījumu tautai. Priekš tautas valsts kļūst savdabīgs etniskais, nacionālais, politiskais, morālais, psiholoģiskais, intelektuālais, profesionālais izaicinājums, rūdījums, gribasspēka, enerģijas un pasionaritātes pārbaude, kuru var dēvēt par valsts eksāmenu. Ja tauta sekmīgi nokārto valsts eksāmenu, tad tauta ir sasniegusi vēsturiskās attīstības mērķi. Nacionāli suverenās valsts izveidošana ir vienīgais un galvenais tautas vēsturiskās attīstības mērķis. Tāda ir transcendentālā, varētu teikt – Dieva novēlētā, tautas pastāvēšanas metafiziskā jēga.

Bez valsts eksāmena izglītības dokumentu nevar saņemt. Izglītības iestādes atestātu vai diplomu var saņemt tikai pēc valsts eksāmena (viena vai vairāku) sekmīgas nokārtošanas.

Ar tautas valsts eksāmenu ir savādāk. Nekur nav teikts, kurai tautai ir jābūt sava valsts. Tāpat nekur nav teikts, kurai tautai var nebūt sava valsts, un tā var nekārtot valsts eksāmenu. Cilvēces vēsturē daudzām tautām nekad nav bijusi sava valsts. Piemēram, čigāniem nekad nav bijusi sava valsts. Nav manīts, ka čigāni īpaši pārdzīvotu savas valsts trūkumu un kaut kur censtos izveidot savu valsti. Tas pats attiecās uz daudzām citām tautām.

XX gadsimtā, kuru var slavēt kā starptautisko tiesību modes gadsimtu, jau I Pasaules kara laikā tapa vairākas konceptuālās pieejas par tautas valstiskumu. Viena konceptuālā pieeja balstās uz pašnoteikšanās principu. Tas nosaka, ka katrai tautai ir tiesības uz savu valsti.

Otra konceptuālā pieeja balstās uz teritoriālā veseluma principu. Tas nosaka, ka nevienai valstij nedrīkst atņemt teritoriju, lai tajā izveidotu jaunu valsti. Teiksim, LR nedrīkst atņemt teritoriju, ko XX gs. mākslīgi (ņemot vērā katoļu priesteru F. Trasūna ierosinājumu) sāka dēvēt par Latgali, lai izveidotu Latgales valsti. Pieņemsim – Latgales Katoļu Republiku.

Neapšaubāmi, no abiem principiem katrs velk uz savu pusi. Latgales Katoļu Republiku nemaz nedrīkst dibināt, jo tādējādi tiktu apdraudēts LR teritoriālais veselums, kuru aizsargā starptautiskās tiesības.

Minētais piemērs ir visai tālu no īstenības un par Latgales Katoļu Republikas juridisko neiespējamību, domājams, neviens neraudātu, kaut gan t.s. latgaliešu iracionālā seperātisma kļūgšanai ir sena vēsture. Kā tas pie mums, dažādu absurdu faniem, mēdz būt, t.s. latgalieši nezina, ka viņi ir visīstākie latvieši (senās latviešu cilts pēcnācēji) un vārds „latgalietis” ir tikpat mākslīgs veidojums kā vārds „Latgale”.

Cita lieta ir to nelaīmīgo tautu sūrais liktenis, kuras iekļautas kādā impērijā. Tās vēlas izveidot valsti, taču saskaņā ar starptautiskajām tiesībām impērijai ir juridiski atļauts nešķirties no teritorijas par labu tautai, kura vēlas turpmāk dzīvot nacionāli suverēnā valstī.

Starp citu, I Pasaules kara beigās Baltijas likteni lielā mērā ietekmēja amerikāņu konsekventā attieksme pret teritoriālā veseluma principu. Amerikāņi negribēja Krievijai atņemt Baltijas guberņas. Amerikāņi savu pozīciju tolaik raksturoja šādi: “Savienotās Valstis vienmēr uzskatījušas, ka neatkarības (jaunu valstu izveidošana - A.P.) Krievijā nedrīkst tikt izmantotas par cēloni Krievijas teritoriju atsavināšanai”.

Amerikāņi pilnā mērā atzina LR tikai pēc tam, kad Krievijas bolševiki oficiāli atsacījās no Latvijas teritorijas. No lielvalstīm ASV pēdējā juridiski atzina LR neatkarību. Tas notika tikai 1922.gada 28.jūlijā. Turklāt toreiz ASV juridiski atzina vienīgi LR valdību, bet nevis valsti. Amerikāņi parādīja, ka var būt arī tāda *de iure* piemērošanas forma.

Vārdu sakot, etnisko grupu (tautu) starptautiski tiesiskais statuss ir ļoti neviendabīga un pretrunīga parādība. Tā ir saistīta gan ar daudzsološi skaistu un it kā humānu retoriku, gan ar imperiālistisko lielvalstu teritoriālo un ģeopolitisko interešu aizstāvību.

Eksāmenam ir jāgatavojās. Lai nokārtotu eksāmenu, vulgāri sakot, ir „jānobriest”. Muļķīgi un naivi ir doties uz eksāmenu bez sagatavošanās.

Arī tautas valsts eksāmens prasa noteiktu briedumu. Zinātne (etnoloģija, kultūras antropoloģija, kulturoloģija, etnopolitoloģija) ir apkopojusi pamatīgu materiālu par dažādu tautu sociālās, valstiskās, politiskās, administratīvi profesionālās ģenēzes vēsturisko pieredzi. Zinātne ir iepazinusies ar ļoti daudzu tautu uzkrātajām zināšanām valstiskuma jautājumos. Balstoties uz bagāto un vispusīgo vēsturisko pieredzi, zinātne ir formulējusi etnopolitisko procesu likumsakarības.

To funkcionēšanai ir planetāri universiāls raksturs. Protams, izņēmumi vienmēr ir sastopami. Taču zinātnes izstrādātās etnopolitisko procesu likumsakarības ir vērtīgs devums un mums var palīdzēt izprast daudzas reālijas. Saprotams, tas attiecas arī uz Latvijas reālijām.

Tautu sociālās un politiskās attīstības tempi ir dažādi. Dažāds ir cilšu konsolidācijas temps, kad no radniecīgām ciltīm izveidojās tauta. Kad XII gs. beigās mūsdienu Latvijas teritorijā ieradās vācieši, vietējās baltu un somugru ciltis savā starpā satika kā suns ar kaķi. Tas patika vācu kolonizatoriem, un viņi veikli izmantoja vietējo cilšu savstarpējo naidīgumu. Krustnešu karagājienos pret kādu cilti piedalījās arī tai naidīgās pārējās vietējās ciltis. Tas ir detalizēti aprakstīts „Livonijas hronikā”.

Cilšu savstarpējais antagonisms (mežonīgais naidis) tika pārvarēts ļoti lēni, jo vietējo cilšu integrācijas rezultātā latviešu tauta formējās tikai apmēram XVII gadsimtā. Tātad pēc vāciešu ierašanās pagāja apmēram 500 gadi, kad no baltu un somugru ciltīm piedzima latviešu tauta.

Tas ir nepierasti ilgs laiks cilvēces etnoģenētisko procesu vēsturē. Etnoģenētiskie procesi (integrācija, asimilācija) parasti aizņem trīs paaudzes. Rietumu civilizācijā uzskatāmākie piemēri ir ASV „pārkausēšanas katlā” un Rietumeiropā pēc II Pasaules kara, vērojot etniskās un kultūras adaptācijas intensitāti migrantu otrajā un trešajā paaudzē. Nav izslēgts, ka cilšu naidīgums arhetipiski atbalsojās mūsdienu latviešu klasiskajā savstarpējā nesaticībā. Tautas raksturs tiek ģenētiski mantots.

Neapšaubāmi ir zināms, kas notika turpmāk un kādas bija cilšu un pēcāk latviešu tautas sociāli politiskās attīstības iespējas un temps līdz XX gadsimta sākumam. Baltu un lībiešu varas elite, saglabājot visus savus īpašumus, ļoti ātri pameta likteņa varā savas saimes un operatīvi asimilējās vācu aprindās, lai Livonijā turpinātu komandēt savus asinsbrāļus. Bez elites palikusi vietējo iedzīvotāju daļa („arāji”, kā baltvācieši sauca latviešu zemnieku masu) par savu valsti pat nesapņoja. Ne velti līdz 1918.gadam nacionāli domājošāko latviešu visdrosmīgākais sapnis bija „brīva Latvija brīvā Krievijā”.

Nav uzskatāms, ka uz latviešiem attiecās zinātniskā teorija par vēsturiski novēlotām tautām. Tā dēvē tautas, kuras ar lielu novēlošanos izveidoja savu valsti vai valsti vēl nav izveidojušas vispār.

Latviešu tauta ir vēsturiski ļoti jauna tauta. Turklāt koloniālisma slogā (dzīve bez izglītības, sociālās stratifikācijas, inteliģences) etniskai mobilizācijai nebija nekādas iespējas. Etniskai mobilizācijai nebija nekādas iespējas pat elementāru sadzīves interešu aizstāvībai, nemaz nerunājot par velmi savu etnisko identitāti noformēt nacionāli suverēnas valsts formātā. Latviešu tautas etniskā mobilizācija minēto līmeni (velmi noformēt savu valsti) sasniedza tikai XX gadsimta pirmajā pusē.

Viena no zinātnes fiksētajām likumsakarībām skaidro, ka valsts izveidošanai un vadīšanai ir nepieciešama valstisku cilvēku izaugsme. Tātad tādu cilvēku izaugsme, kuri spēj domāt un rīkoties valstiski. Tie ir izglītoti cilvēki ne tikai ar noteiktu talantu, bet galvenais - ar noteiktām cilvēciskajām īpašībām.

Pie tam runa nav tikai par atsevišķu līderu rašanos, kas ir pats par sevi nepieciešams, lai izveidotu un vadītu valsti. Runa ir par valstiskā cilvēka masveidīgu attīstību katrā tautas pārstāvī, – sacīsim, katrā latvietī. Lai izveidotu un vadītu savu valsti, katrā latvietī ir jābūt zināmai valstiskuma apziņai. Lai izveidotu un vadītu savu valsti, katrā latvietī jābūt zināmām īpašībām, bez kuru klātbūtnes valsts ļoti ātri (esam to piedzīvojuši) pārvēršas par „banānu republiku”, neizdevušos valsti (*failed state*), valsti surogātu, kā nesen it kā visas nācijas vārdā LR nokristīja

Saeimas frakcijas vadītājs: „Mūsu sabiedrību moka bažas, vai pats tās satvars - Latvijas valsts - nav jau kļuvis par institucionālu surogātu”.

Speciālajā literatūrā ir pieejams valstiskā cilvēka īpašību uzskaitījums. Tradicionāli priekšroka tiek dota tādām īpašībām kā taisnīgums, tiesiskums, pašcieņa, atbildības sajūta, patriotisms, spēja kopīgo vērtēt augstāk par personisko, prasme apvienot spēkus un uzticēties līderiem.

Ne reti valstiskā cilvēka īpašības grupē hierarhiskā secībā, pirmajā vietā minot tiesiskumu. Tiesiskuma apziņa tiek uzskatīta par valstiskā cilvēka primāro īpašību.

Tiesiskuma apziņa nerodas stihiski. Lai cilvēkos rastos un nostiprinātos tiesiskuma apziņa, vajadzīga ir mērķtiecīga iedarbība (audzināšana, izglītošana, ideoloģija) uz sabiedrisko attiecību dalībniekiem. Ļoti svarīgi ir apzināties tiesiskuma sociālo vērtību. Katram cilvēkam ir jāsaprot, ka ir obligāti jāievēro likumi, bet savukārt likumi attiecas uz visiem vienādā mērā.

Tiesiskuma apziņas nepieciešamība ir pamatota prasība. Valsts ir tāda brīvprātīga sabiedriskā institūcija, kura balstās uz likumiem un pamatlīkumu (konstitūciju). Turklāt šī sabiedriskā institūcija var normāli funkcionēt vienīgi tad, ja tās izveidotāji dedzīgā pārliecībā (fanātiski) ievēro likumus.

Pie tam likumu ievērošana ir valsts katra iedzīvotāja brīvprātīga, bet nevis ar spēku (voluntāri) uzspiesta rīcība. Tā ir rīcība, kas balstās uz cilvēku stingru pārliecību un apzinīgumu.

Ja tautai nav tiesiskuma apziņas, tad valsts nevar normāli pastāvēt. Valsts bez tās pavalstnieku tiesiskās apziņas nav valsts, bet valsts butaforija ar attiecīgi improvizētu (kriminālu, patvaļniecisku, anarhistisku, haotisku, amorālu, nelikumīgu) mūdieci. Ja valsts pilsoņiem nav stabila cieņa pret likumiem un uzticība likumiem, tad valsts ļoti ātri pārvēršas baltiem diegiem „sadrāklētā” imitācijā, kas var izirt momentā vienā naktī, kā tas notika ar pasaules lielāko valsti PSRS. Nepieciešams ņemt vērā, ka nacionāli suverēnas valsts drošības efektīvākais garants ir pilsoņu tiesiskuma apziņa. Ja pilsoņiem nav tiesiskuma apziņa, tad pat armijas tanki nenosargās valsti no iekšējā sabrukuma.

Ļoti vajadzīgas īpašības ir pašcieņa un atbildības sajūta. Tautai ir jācieņa sevi, jācieņa sava valsts, tās nācija un līderi. Turklāt tautas pašcieņai ir jāizpaužas korektā, cienīgā un kautrīgā formā, bet nevis brutāli bramanīgā un ārišķīgā plātīgumā. Pašcienīga tauta nekad neplātās ar savu valstisko spēku.

Tautas atbildības sajūta var izpausties dažādi. Taču pats galvenais ir sekojošais. Ja tauta izveido savu valsti, tad tā ir atbildīga burtiski par visu, kas notiek valstī. Tā, piemēram, tautai ļoti atbildīgi ir jāizturās pret valsts dažāda veida (sociālajām, etniskajām, reliģiskajām) minoritātēm. Tām ir vajadzīga īpaši smalkjūtīga aizstāvība, jo minoritātes statuss pats par sevi cilvēkos automātiski veicina zināmu mazvērtības un neaizsargātības kompleksu. Tauta, kura demonstratīvi vienalīdzīgi, nievājoši un pazemojoši izturās pret savām dažāda veida minoritātēm, apliecina savu negatīvību cienīgi vadīt valsti. Tā ir tauta, kura nevar lepoties ar valstisko cilvēku izaugsmi.

Valstiskā cilvēka īpašību summa ir tas, ko dēvē par tautas mentalitāti. Tātad, lai izveidotu un vadītu valsti, ir nepieciešama tautas mentalitātes īpaša modifikācija - valstiskā mentalitāte. Valsts dzīves vitāls un organisks faktors ir tautas valstiskā mentalitāte.

Mentalitātē ietilpst mīlestība (tautas, zemes, kultūras, pagātnes), morāle un tikumība (goda un idejiskuma kodekss, taisnīguma izjūta), brīvības ideāls un nacionālās valsts ideāls. Mentalitāte ir gara noskaņojums, prāta stāvoklis, pasaules uztveres un domāšanas veids, psihisko, reliģisko, estētisko izjūtu kopums, kas atspoguļojās ne tikai valodā, uzvedībā un darbībā, bet arī valsts izveidošanai un vadīšanai nepieciešamajās cilvēciskajās īpašībās.

Valstis un pat civilizācijas ļoti bieži raksturo, ņemot vērā mentalitātes iezīmes. Piemēram, Rietumu cilvēku mentalitātē spilgti izpaužas likumu fanātiskā dievināšana. Savukārt Austrumu cilvēku mentalitāti lielā mērā nosaka attieksme pret tradīcijām, ģimeni, valdnieka kults.

Pasaules tautu vidē var sastapties ar aristokrātisku mentalitāti, deformētu un neharmonisku mentalitāti, monarhistisku mentalitāti, buržuāzisku mentalitāti, kunga mentalitāti, sulaiņa mentalitāti, blebejisku mentalitāti, nevienlīdzības mentalitāti, izredzēto mentalitāti, koloniālistu mentalitāti, vergu mentalitāti, agresoru mentalitāti, okupantu mentalitāti, tolerantu mentalitāti,

mazvērtības mentalitāti, uzvarētāju mentalitāti, zaudētāju mentalitāti, kriminālu mentalitāti, demokrātisku mentalitāti, liberālu mentalitāti, sociālistisku mentalitāti, konservatīvu mentalitāti. Tās visas ir mentalitātes modifikācijas, kuras var atsaukties uz valstiskumu.

Latvieši (baltu un somugru ciltis) izsenis dzīvo kopā ar krievu (slāvu cilšu) diasporu. Latviešiem kā valstiskai „titulnācijai” pieklājās zināt krievu mentalitātes iezīmes, lai valstiski pašcieņīgi izturētos pret vienu no savām minoritātēm.

Krievu tautai pirmajā vietā ir taisnīgums, bet nevis likumi. Krievu tauta uzticas saviem līderiem, jo valda pārliecība, ka varai ir jāapliecina visaugstākais taisnīgums (tas varētu būt latviešu sapnis). Aleksandrs Zinovjevs atzina krievu tautas nespēju ieņemt pasaules valdnieku lomu. Krievu mentalitāte nav piemērota tādai lomai, salīdzinot ar vāciešu mentalitāti. Ja vācu tauta būtu apmēram 150 miljonu cilvēku liela, tad vācieši būtu pasaules valdnieki, jo viņu mentalitāte ir tam piemērota.

Atbilde uz jautājumu, vai latvieši ir sekmīgi nokārtojuši valsts eksāmenu, nevar būt pozitīva. Latviešu tauta vēl nav sasniegusi savas vēsturiskās attīstības mērķi. Katrs mēģinājums izveidot nacionāli suverēnu valsti nav devis vajadzīgo rezultātu. Latvieši masveidā nav kļuvuši par valstiskiem cilvēkiem. Latviešu mentalitāte masveidā neatbilst valstiskā cilvēka mentalitātes kritērijiem.

Masveidā nav konstatējamās principiāli galvenās īpašības – tiesiskuma apziņa, pašcieņa, atbildības sajūta. Nekādi likumi neko nedod, ja sabiedrībā nevalda tiesiskuma apziņa. Īsta valsts un īsta valstiskā neatkarība ir iespējama tikai valstiski, politiski un morāli pilnvērtīgi orientētā sabiedrībā. Valstiskam cilvēkam obligāti nepieciešamā spēja kopīgo vērtēt augstāk par personisko pie mums masveidā izpaužas šī teksta ilustrācijā fiksētajā rokas kustībā, priekšroku dodot savas kabatas piestūkēšanai.

Tiesiskuma apziņas, savtīguma un alkātības reālos variantus LR šodienas dzīvē nav vajadzīgs uzskaitīt, jo tiesiskā nihilisma, zagšanas un blēdību kolekcija katru dienu nemitīgi papildinās. Šīs riebīgās kolekcijas izgaismošana ir mūsu mediju prioritārais saturs. Pēcpadomju laikā ir sastopama pat latviešu ultramežonība, aizmuguriski tiesājot cilvēkus, ko akceptē valsts visaugstākās amatpersonas ar Valsts prezidentu priekšgalā. Bet pats trakākais ir tas, ka valsts pastāvēšanas nodrošināšanai tauta nav spējīga deleģēt ne tikai valstiski domājošus, bet pat elementāri godīgus un daudz maz gudrus cilvēkus. Tā vien gribas domāt, ka tautas vairākums nemaz nesaprot, ko apzīmē vārdi "godīgs un daudz maz gudrs cilvēks".

Pirms II Pasaules kara valstisku cilvēku trūkums, kā arī valstiski nenobriedušo latviešu prāvas daļas ideoloģiskā dīdīšanās ap boļševismu un fašismu noveda līdz valsts apvērsumam un nacionālajai nodevībai 1939.-1940.gadā.

Kārlis Ulmanis 1941.gadā tautas attīstības līmeni objektīvi raksturoja šādi: „Galvenais 15.5.34. apvērsuma cēlonis bija nesekmīgā to Latvijas Saeimas (parlamenta) simt deputātu (locekļu) darbība, kuri piederēja pie aptuveni 25 partijām (frakcijām). Lielā mērā tika apgrūtināta likumu izdošana, jo tādām skaitam partiju, no kurām katrai bija savi mērķi (lai attaisnotu savu pastāvēšanu vēlētāju priekšā), bija grūti vienoties, ar lielām grūtībām noritēja valdību sastādīšanas darbs, kurām bija jāsaņem Saeimas uzticība, t.i., balstīties uz balsu vairākumu Saeimā vai dot vietu jaunai valdībai, bet šis vairākums reizēm veidojās no 10 vai pat vairāk frakcijām, kas noveda pie valdības darbības novājināšanās. Valsts prezidenta tiesības, kuru ievēlēja Saeima, bija ierobežotas un viņš nespēja ietekmēt ne parlamentu, ne valdības darbību stāvokļa uzlabošanas garā. Valstī pieauga neapmierinātība ar izveidojušos stāvokli un aizvien biežāk sāka izskanēt prasības izdarīt grozījumus Satversmē ar mērķi novērst norādītās nepilnības. Sevišķi aktīva šajā ziņā bija Zemnieku savienība, kuras vadībā es atrados. Bet, tā kā vairākums citu partiju un vairākums Saeimas deputātu bija pret Satversmes grozījumiem, tad 1932. g. sāktā, 1933. g. turpinātā Zemn[ieku] savienības propaganda 1934. g. noveda pie apvērsuma ar aizsargu un armijas līdzdalību. Apvērsuma tiešais cēlonis bija aizvien pastiprinājusies nelegālās Komunistiskās partijas aģitācija, kura tika vērsta pret buržuāzisko iekārtu Latvijā vispār, šo aģitāciju par iespējamu padarīja tieši Saeimas un valdības bezspēcība. Tālāk, tiešs cēlonis bija dažu mazu, patiesībā tikai vārdos stipru [organizāciju] nelegālā aģitācija,

bet to aģitācija sēja vispārēju neuzticību un varēja novest pie jukām valstī, nosaukšu organiz[āciju] “Pērkonkrusts””.

Pēc PSRS sabrukuma faktiski nekas nemainījās, sākot ar „tautas frontes” vadoņu graužošu un nacionāli nodevīgo darbību un beidzot ar vienotās vienotības nacionālajām nelietībām, nacionāli valstisko suverenitāti pēc apkaunojošās un smieklīgās atsacīšanās no nacionālās valūtas pilnā mērā pārvēršot par „institucionālo surogātu”.

Taču nekādā gadījumā nav vainojama vienīgi valdošā kliķe un alkātīgie reptīļi jaunbagātnieki, kā arī intelektuāli un morāli šķidrā un šķebīgā latviešu pusinteliģence. Pats galvenais iemesls ir cilvēciskā kapitāla neadekvātā kvalitāte – valstiskās mentalitātes masveidīgs trūkums. Tas ir patiesībā galvenais, kas traucē sasniegt tautas vēsturiskās attīstības mērķi – nacionāli suverēnas valsts pastāvēšanu.

Tādējādi latviešiem viss vēl ir priekšā, mācoties un audzinot sevi tautas pastāvēšanas metafiziskās jēgas pilnvērtīgai realizācijai. Tas vienmēr ir garīgi veselīgi un morāli motivējoši, ja cilvēkiem ir kāds eksistences mērķis. Šajā ziņā latviešus var apskaust. Latviešu viena daļa noteikti vēlas sasniegt kultūras tautas līmeni, kas reizē arī būs valstiski atbildīgas tautas līmenis.